

dr Bożena Czech-Jeziarska
Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II

RZYMSKI PROCES CYWILNY

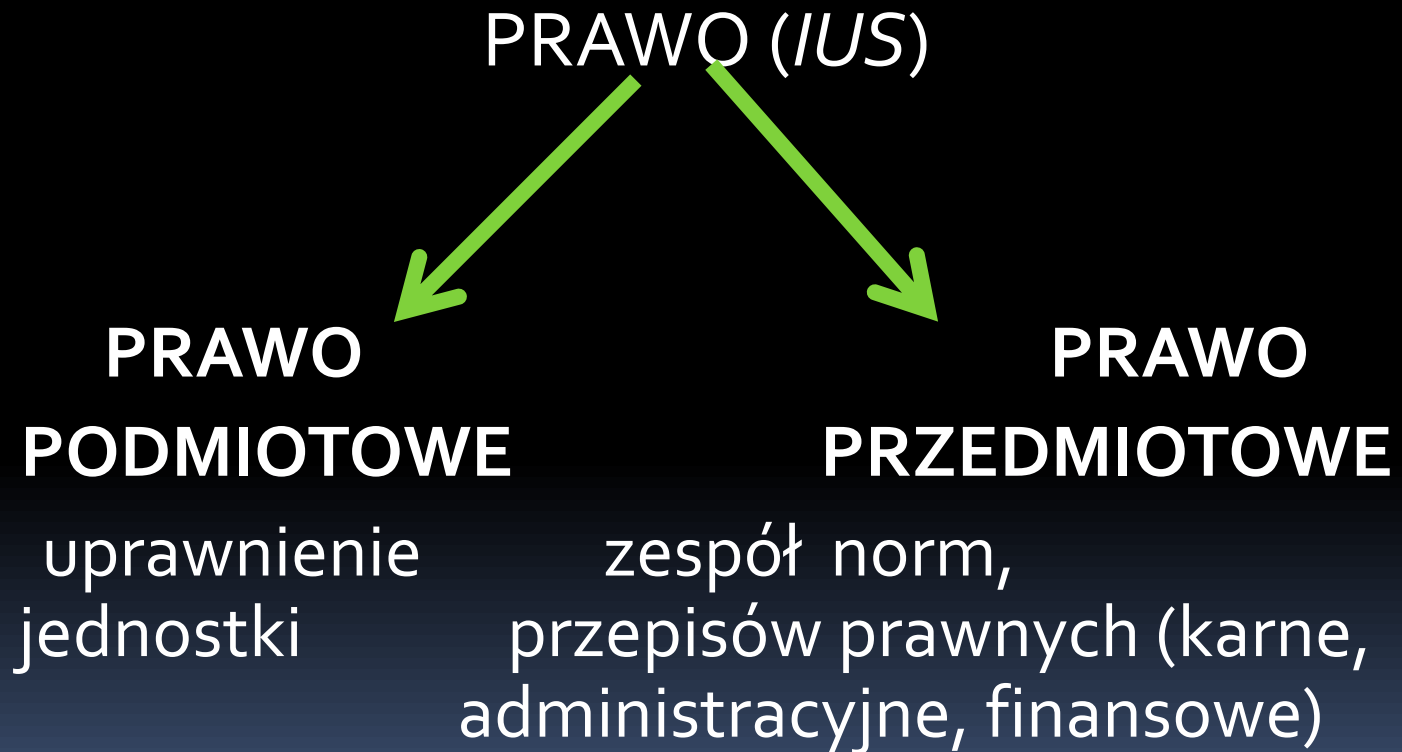
RZYMSKI PROCES CYWILNY

Zakres wykładu:

1. Pojęcie
2. Historyczny rozwój
3. Fazy procesu zwyczajnego
4. Jurysdykcja i kompetencja sądu
5. Strony procesowe
6. Zdolność sądowa, zdolność procesowa, legitymacja procesowa

RZYMSKI PROCES CYWILNY

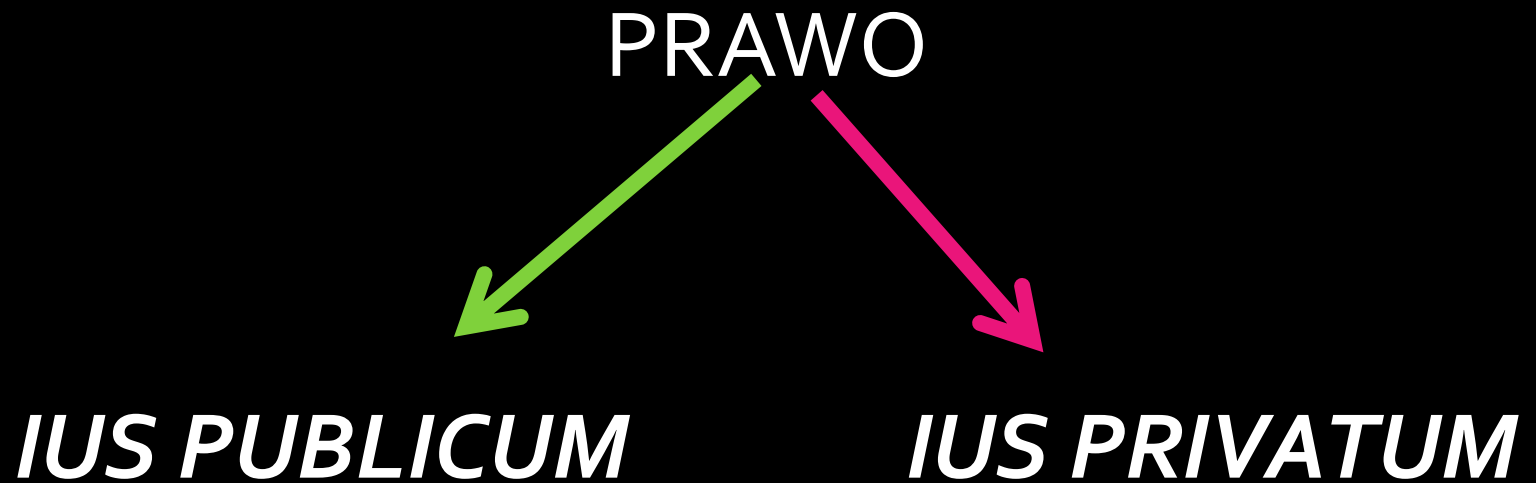
1. POJĘCIE

POJĘCIE

- **Prawo cywilne materialne** – dział prawa, który określa prawa podmiotowe jednostki w zakresie stosunków majątkowych i osobistych (prawo spadkowe, prawo małżeńskie, prawo rodzinne)
- **Prawo procesowe (formalne)** – dział prawa mający na celu realizację lub ochronę praw podmiotowych

PODZIAŁY PRAWA

POJĘCIE

„ius quod ad actiones pertinet”

(Gajus, Instytucje 1,8)

POJĘCIE

Definicja: (na podstawie Gajusa)

Proces cywilny – postępowanie sądowe, którego celem było ustalenie i urzeczywistnienie spornych praw podmiotowych.

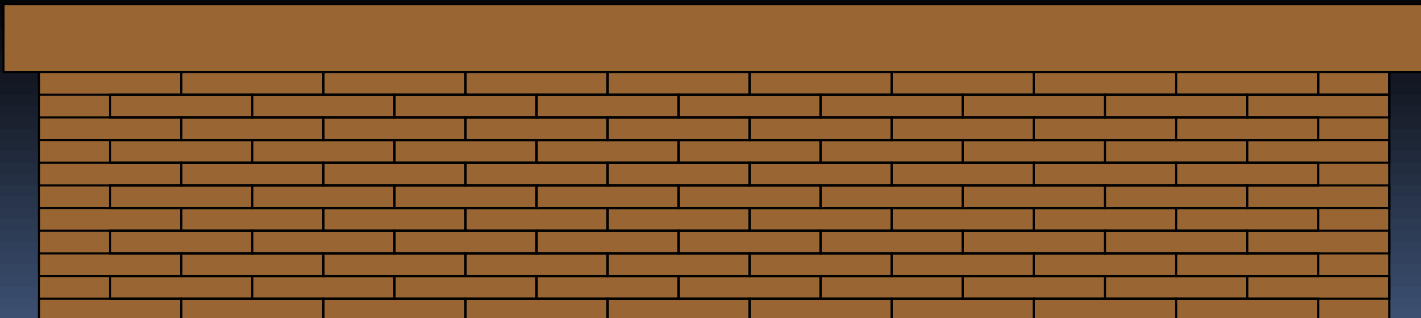
POJĘCIE

Proces cywilny \neq Proces karny

2. HISTORYCZNY ROZWÓJ PROCESU RZYMSKIEGO

pomoc własna - próba ochrony praw
własnymi siłami: poszczególnych
osób lub grup społecznych

FORMY POMOCY WŁASNEJ

Formami pomocy własnej były:

- Samopomoc – pomoc własna o charakterze **ofensywnym, zaczepnym** lub
- Obrona konieczna pomoc własna o charakterze **defensywnym, obronnym** (siła winna być: poważna, bezpośrednia, bezprawna)

Stosunek państwa rzymskiego do samopomocy i obrony koniecznej

SAMOPOMOC

- **Dekret Marka Aureliusza** (II poł. II w. *decretum divi Marci*) – zabraniał dochodzenia wierzytelności inaczej, niż drogą sądową
- **Paulus, D. 50,17, 176 pr.** – ochrona prawa należy do władzy, prywatne działanie „okazja do większego zamieszania”

Stosunek państwa rzymskiego do samopomocy i obrony koniecznej

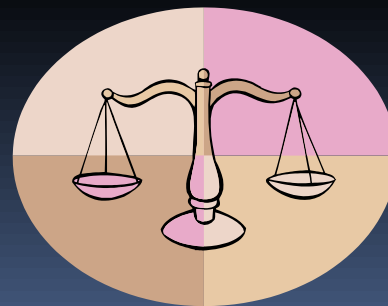
OBRONA KONIECZNA

- *Vim vi repellere licet* (Ulpian, D. 43,16,1,27) – “Siłą wolno odeprzeć siłą”)

Obrona konieczna

- *Vim [...] vi defendere omnes leges omnaque iura permittunt* (Paulus, D. 9,2,45,4) – “Siłę [...] siłą pozwalają odpierać wszystkie ustawy i prawa”

Obrona konieczna

- Tab. VIII, 12: *Si nox furtum faxsit, si im occisit, iure caesit est.* – “Jeśli nocą kradł, gdy [okradany] go zabił, niech będzie [traktowany jako] zabity zgodnie z prawem”

3. FAZY ROZWOJU PROCESU

POSTĘPOWANIE SĄDOWE PRYWATNE

Rodzaje (w rozwoju historycznym)

1. **Postępowanie zwyczajne** (*iudicium privatum, ordo iudiciorum privatorum*)
2. **Postępowanie nadzwyczajne** (*cognitio extra ordinem*)

FAZY ROZWOJU PROCESU

Postępowanie
zwyczajne (*iudicium
privatum, ordo
iudiciorum privatorum*)

1. Proces /
postępowanie
legisakcyjne
(*legis actio*)
2. Proces formułkowy/
(per formulas)

Postępowanie
nadzwyczajne
(*cognitio extra
ordinem/Proces
kognicyjny*)

Proces kognicyjny

Proces cywilny-ewolucja

Proces legisakcyjny

Proces formułkowy

(ok. 130 r. przed Chr. *Lex Aebutia* , 17 r. przed Chr. *Leges Iuliae iuridiciae*)

Proces kognicyjny

342 r. – ustawa zakazująca stosowania procesu formułkowego

FAZY PROCESU ZWYCZAJNEGO

I FAZA

In iure – „w miejscu, w którym zasiada magistratus”
Przed przedstawicielem władzy państwowej, np. pretorem, edylem kurulnym, konsulem, kwestorem

**Faza wstępna,
przygotowawcza**

II FAZA

apud iudicem - „przed sędzią” (*iudex*=sędzia)
pojedynczym lub trybunałem kolegialnym

Faza rozstrzygająca
Sędzia pojedynczy i prywatny
iudex unus et privatus

FAZA *IN IURE*

Aureus cesarza Makrynusa. Na rewersie cesarz i jego syn siedzą na krzesłach kurulnych.

4. JURYSDYKCJA SĄDU

identyfikacja miejsc i symboliki rzeźb

JURYSDYKCJA SĄDU

Jurysdykcja – ochrona praw
prywatnych

(*iurisdictio* – od *ius dicere*: ustne
oświadczenie, co jest prawem w
konkretnej sprawie)

JURYSDYKCJA SĄDU

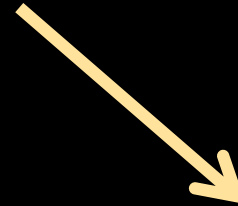
Jurysdykcja mogła być sprawowana w zakresie

sądownictwa spornego

(procesowego –

iurisdictio contentiosa)

postępowania niespornego

(nieprocesowego –

*iurisdictio
voluntaria*)

KOMPETENCJA SĄDU

FORUM COMPETENS

Kompetencja
miejscowa

kompetencja
rzeczowa

Actor sequitur forum rei

„Powód idzie za miejscem
sądu pozwanego”

np. edyl kurulny

KOMPETENCJA MIEJSCOWA

Actor sequitur forum rei

„Powód idzie za miejscem sądu pozwanego”

Od tej zasady były wyjątki:

Właściwym miejscowo mógł być sąd:

- Miejsca gdzie popełniono delikt (*forum delicti commissi*)
- Miejsca położenia przedmiotu sporu (*forum rei sitae*)
- Miejsca zawarcia kontraktu (*forum contractus*)
- Miejsca wykonania kontraktu (*forum solutionis*)

FORUM ROMANUM

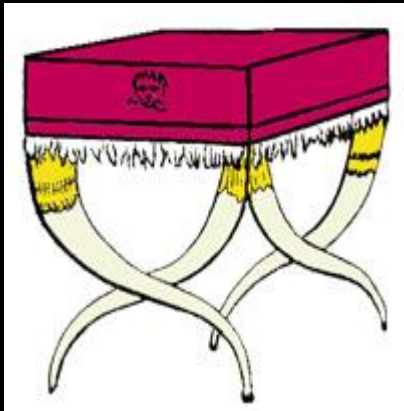
1. Kuria
2. Łuk Septymiusza Severusa
3. Koscioła
4. Świątynia Wespazjana
5. Święta Droga

6. Świątynia Saturna
7. Kolumna Fokasa
8. Bazylika Julii
9. Bazylika Emiliusza
10. Świątynia Juljusza Cezara
11. Świątynia Westy

12. Świątynia Kastora i Polluksa
13. Sw. Maria Antiqua
14. Świątynia Augusta
15. Świątynia Antonina i Faustyny
16. Świątynia okrągła Romulusa

17. Świątynia Wenus i Romu
18. Dom Westalek
19. Bazylika Maksencjusza
20. Koloseum
21. Łuk Tytusa
22. Palatyn

Sella curulis

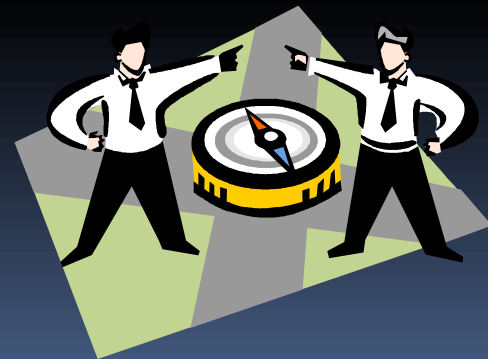

5. STRONY PROCESU

ZASADA KONTRADYKTORYJNOŚCI

- zasada zakładająca istnienie dwóch przeciwstawnych stron toczących spór;

(w iurisdictio contentiosa)

STRONY PROCESU

POWÓD

actor

is qui agit

is qui petit

POZWANY

reus

is cum quo agitur

is qui convenitur

6. ZDOLNOŚĆ SĄDOWA, ZDOLNOŚĆ PROCESOWA, LEGITYMACJA PROCESOWA

- **Ważne rozróżnienie!**
-

ZDOLNOŚĆ SĄDOWA

- przysługujące powodowi prawo do dochodzenia roszczeń w drodze procesu wobec pozwanego, wobec którego może zapaść wyrok zasądzający

a inaczej:

- zdolność do występowania w cywilnym procesie sądowym w charakterze strony
- zdolność do występowania w procesie w ogóle

ZDOLNOŚĆ SĄDOWA

Proces cywilny

Prawo osobowe

Zdolność sądowa

zdolność prawna

- nie posiadali jej : nieobywatele, niewolnicy,
kobiety

ZDOLNOŚĆ PROCESOWA

- zdolność podmiotów procesu sądowego (postępowania sądowego) do samodzielnego podejmowania czynności procesowych

nie mieli jej: dzieci, niedojrzali, chorzy umysłowo, osoby podlegające władzy ojcowskiej (filii familias)

ZDOLNOŚĆ PROCESOWA

Proces cywilny

Prawo osobowe

Zdolność procesowa

zdolność do
czynności prawnych

LEGITYMACJA PROCESOWA

- uprawnienie do występowania w konkretnym postępowaniu cywilnym (procesie) w charakterze powoda (legitymacja czynna) lub pozwanego (legitymacja bierna)
-

LEGITYMACJA PROCESOWA

w charakterze

powoda

legitymacja

czynna

w charakterze

pozwanego

legitymacja

bierna

ZASTĘPSTWO PROCESOWE

Gaius, Instytucje, księga 4

- 4, 82:
- „Musimy zwrócić uwagę, że obecnie prowadzimy proces albo w naszym imieniu albo w cudzym, na przykład w charakterze kognitora, prokuratora, opiekuna, kuratora, podczas, gdy dawniej, gdy zastosowanie miały legis actiones, nie wolno było prowadzić postępowania w cudzym imieniu, z wyjątkiem niektórych spraw.”